

Козубцов І. М.

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу Військового інституту

телекомунікацій і інформатизації імені Героїв Крут, Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7309-4365>

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА НЕЯКІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України вищим військово-політичним керівництвом держави було вперше прийнято рішення про прискорену підготовку офіцерів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) України. Виконання цього завдання потребувало переходу на скорочені навчальні програми, а від науково-педагогічних працівників (НПП) із числа офіцерів – неймовірного професіоналізму та майстерності. На жаль, сформований колектив НПП ВВНЗ унаслідок низької психологічної готовності, незважаючи на високий рівень професіоналізму й майстерності, виявився неспроможним діяти в умовах підвищеного стресового шоку. Тому для підвищення професіоналізму та майстерності НПП командувачами видів Збройних Сил України віддано розпорядження направити в наукові експедиції наукові й науково-педагогічні кадри (НПіНПП) із числа офіцерів ВВНЗ до району ведення військових (бойових) дій (проведення заходів) із забезпечення здійснення заходів з національної безпеки та оборони, відсічі і стримування повномасштабної збройної військової агресії.

Наукова експедиція – організаційна форма наукових досліджень, що передбачає подорож, поїздки, відрядження наукового працівника (групи наукових працівників) із метою здобуття емпіричних відомостей для отримання практичного досвіду та подальших теоретичних узагальнень у відповідній галузі наук [1]. Оскільки наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття нових знань та/або пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні й прикладні наукові дослідження, то залучення НПіНПП, психологічно не підготовлених до спеціальних завдань, не пов'язаних із творчою науковою діяльністю, призвело до високого ризику захворювання на астено-невротичний синдром, а несвоєчасне надання психологічної підтримки згодом переросло в проблему професійного вигорання.

У праці [2] з'ясовано, що серед військовослужбовців, які виконували бойові завдання, психогенні розлади спостерігалися в близько 70 % осіб, а в 15–20 % – хронічні посттравматичні стани, спричинені стресом.

У дослідженні [3] офіцерами групи морально-психологічного забезпечення Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України (ЗСУ) встановлено, що емоційне вигорання військовослужбовців ЗСУ є сучасним викликом щодо проблем психічного здоров'я в умовах

повномасштабної військової агресії РФ проти України. І розв'язання цього практичного завдання є вкрай важливим.

Враховуючи зазначену проблему, за інформацією авторів [4], із перших днів повномасштабного російського вторгнення науковці Інституту соціальної та політичної психології НАПН України розгорнули роботу з опрацювання викликів, що постали перед українським суспільством. Ця робота виконувалася на різних рівнях і за різними напрямками: розроблення та поширення інформативно-інструктивних і методичних матеріалів, рекомендації, інструкції для педагогів, батьків тощо.

Таким чином, на підставі аналізу досліджень [1–4] можна стверджувати, що питання забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу, а саме НПіНПП ВВНЗ, в умовах військових дій недостатньо опрацьовано.

З точки зору медицини, астено-невротичний розлад (неврастенія) – це симптомокомплекс, який виникає в разі виснаження нервової системи та характеризується емоційною втомою, дратівливістю й нервовою збудливістю в комплексі з апатією. Першоджерелами астено-невротичного розладу можуть стати: перенавантаження на роботі та відсутність належного відпочинку; напружена, тривала, одноманітна діяльність; втрата перспективи, втрата прагнення до кар'єрного зростання, розчарування у професії; професійне вигорання; перенесені глибокі психічні травми; затяжні стреси; втрата близької людини; гормональна перебудова; захворювання щитоподібної залози; травми голови.

Отже, з медичних досліджень встановлено, що саме професійне (емоційне) вигорання може бути однією з умов погіршення психологічного здоров'я НПіНПП із числа офіцерів та в кінцевому підсумку перерости в неврастенію.

Дослідження явища професійного вигорання як проблеми неякісного забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах військових дій проводилося в період із 24 лютого до 4 червня 2022 р. До опитування було залучено 14 респондентів НПіНПП із числа офіцерів ВВНЗ, а саме: Військового інституту телекомунікацій і інформатизації імені Героїв Крут – 12 осіб, Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького – по одній особі. Якісну оцінку респондентів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Якісна оцінка респондентів

Вчений ступінь		Вчене звання			Без вченого ступеня	Без вченого звання
доктор наук	кандидат наук	професор	доцент	старший науковий співробітник		
3	1	1	1	2	10	10

Віковий цензор респондентів наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Віковий цензор респондентів

Вікові межі	≥ 25	26 ≤ 30	31 ≤ 35	36 ≤ 40	41 ≤ 45	46 ≤ 50	51 ≤ 55	56 ≤ 60
Кількість осіб	–	–	2	2	5	4	1	–

Варто зазначити, що до професійного вигорання, а отже, й до неврастенії схильні не лише особи з нестійкою, слабкою психікою, а й морально стійкі – за умов відсутності психологічної підтримки (табл. 3).

Таблиця 3

Результати опитування НПіНПП зі з'ясування умов, які сприяють професійному вигоранню

Умова	Вчений ступінь		Вчене звання			Без вченого ступеня	Без вченого звання
	доктор наук	кандидат наук	професор	доцент	старший науковий співробітник		
Перенавантаження на роботі та відсутність належного відпочинку	3	1	1	1	1	8	8
Напружена, тривала, одноманітна робота	3	1	1	–	1	2	2
Втрата перспективи, втрата прагнення до кар'єрного зростання, розчарування у професії	1	1	–	1	1	7	7
Перенесені глибокі психічні травми	1	–	–	–	1	1	1
Затяжні стреси	1	–	–	1	1	–	–
Відсутність ротації	3	1	1	1	2	10	10
Ненадання відпусток	3	1	1	1	2	10	10
Відсутність психологічної підтримки	3	1	1	1	2	10	10

Враховуючи отримані результати опитування, у праці [5] розроблено й апробовано методологію реабілітації учасників бойових дій із числа НПіНПП із неврастенією. Безперечно, для запобігання розвитку неврастенії в учасників освітнього процесу в умовах бойових дій і наукових експедицій необхідно серйозно ставитися до їх психологічної підтримки та залучати фахівців із психологічних тренінгів [6].

Отже, професійне вигорання є однією з умов, що згодом спричиняє розвиток неврастенії. Водночас професійному вигоранню серед НПіНПП із числа офіцерів в умовах бойових дій сприяють такі фактори: перенавантаження на роботі та відсутність належного відпочинку; напружена, тривала, одноманітна робота; втрата перспективи, втрата прагнення до кар'єрного зростання, розчарування в професії; затяжні стреси; відсутність ротації; ненадання відпусток і відсутність психологічної підтримки.

Список використаних джерел

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
2. *Алещенко В.* Посттравматичний стрес військовослужбовців – учасників бойових дій: психологічний аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : військово-спеціальні науки.* 2015. № 1 (32). С. 5–10. URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/27/23>.
3. *Смірнова Т.* Емоційне вигорання військовослужбовців Збройних Сил України як виклик до проблем психічного здоров'я в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : військово-спеціальні науки.* 2022. № 1 (49). С. 48–53. URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/896/843>.
4. *Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В.* Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України.* 2022. Т. 4. № 1. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>.
5. *Козубцов І. М.* Методологія реабілітації учасників бойових дій з числа наукових кадрів із астено-невротичним синдромом. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України: зб. тез Всеукр. міжвідомчого психологічного форуму, Київ, 30 черв. 2022 р.* С. 247–255.
6. *Soroka O., Androshchuk O., Potapchuk N., Kovalska I., Kozubtsov I., Artiushyna M.* Formation of psychological readiness to future specialists of maritime transport for professional activity in extreme situations. *Laplage in Journal.* 2021. Vol. 7 (Extra-E). P. 262-274. DOI: <http://dx.doi.org/10.24115/s2446-622020217extra-e1185p.262-274>.